

VOICU PUȘCAȘU

DREPT PENAL

PARTEA GENERALĂ I

Ediția a III-a, revăzută și adăugită

- CURS UNIVERSITAR -

Universul Juridic

București

-2024-

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE LA PRIMA EDIȚIE	9
LISTĂ DE ABREVIERI	11
ASPECTE INTRODUCATIVE.....	13
1. Ce este dreptul penal?.....	13
2. Ilicitul penal și caracteristicile sale	13
3. Formele fenomenului infracțional.....	15
4. Denotații ale noțiunii de „drept penal”	16
5. Instituțiile fundamentale ale dreptului penal general.....	17
6. Izvoarele dreptului penal.....	17
NORMA JURIDICĂ PENALĂ ȘI RAPORTUL JURIDIC PENAL.....	36
Norma penală	36
Raportul juridic penal	46
PRINCIPIILE DREPTULUI PENAL	51
1. Principiul legalității.....	52
2. Principiul egalității în fața legii	74
3. Principiul răspunderii penale subiective (<i>nulla poena sine culpa</i>)	80
4. Principiul răspunderii penale personale (pentru <i>fapta proprie</i>).....	81
5. Principiul proporționalizării și al individualizării sancțiunilor penale.....	83
6. Principiul unicității răspunderii penale (<i>ne bis in idem</i>)	85
APLICAREA LEGII PENALE ÎN TIMP.....	95
1. Principiul activității legii penale (art. 3 N.C.P.).....	95
2. Principiul neretroactivității legii penale	106
3. Principiul ultraactivității legii penale.....	112
I. Aplicarea legii penale de dezincriminare (art. 4 N.C.P.)	113
Incriminarea	113
Dezincriminarea	115
II. Aplicarea legii penale mai favorabile.....	131
1. Aplicarea LPF pe durata procesului penal	131
III. Aplicarea legii penale mai favorabile după condamnarea definitivă	155

6 | Drept penal. Partea generală I

APLICAREA LEGII PENALE ÎN SPAȚIU	180
Principiul teritorialității	182
Principiul personalității legii penale (principiul naționalității active)	189
Principiul realității legii penale (principiul naționalității pasive)	193
Principiul universalității legii penale.....	195
Cooperarea judiciară internațională.....	200
INFRAȚIUNEA	207
Tipicitatea	209
Antijuridicitatea	212
Imputabilitatea	215
Vinovăția.....	219
CONȚINUTUL CONSTITUTIV GENERIC AL INFRAȚIUNII.....	222
CAUZELE JUSTIFICATIVE.....	258
1. Legitima apărare	260
2. Starea de necesitate.....	268
3. Exercițarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații	274
4. Consimțământul persoanei vătămate.....	279
CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE	286
1. Constrângerea fizică	289
2. Constrângerea morală	292
3. Excesul neimputabil.....	295
4. Minoritatea făptuitorului	299
5. Iresponsabilitatea	304
6. Intoxicația	310
7. Eroarea	315
8. Cazul fortuit	321
FAZELE REALIZĂRII INFRAȚIUNII INTENȚIONATE. <i>ITER CRIMINIS</i>	327
I. Faza internă de desfășurare a infracțiunii intenționate	328
II. Faza actelor preparatorii.....	330
III. Faza actelor de executare	333
IV. Faza urmărilor infracțiunii.....	335

TENTATIVA	339
I. Definiția și trăsăturile tentativei	339
II. Formele tentativei	344
III. Sancționarea tentativei:	349
IV. Cauzele de nepedeapsire a tentativei	353
UNITATEA DE INFRAȚIUNE.....	362
I. Unitatea naturală de infracțiune și formele ei	365
Infracțiunea simplă	365
Infracțiunea continuă.....	375
Infracțiunea deviată	380
II. Unitatea legală de infracțiune și formele ei	382
Infracțiunea continuată	382
Infracțiunea complexă	398
Infracțiunea progresivă.....	404
Infracțiunea de obicei	408
PLURALITATEA DE INFRAȚIUNI.....	415
I. Concursul de infracțiuni.....	415
Concursul real de infracțiuni	425
Concursul formal (ideal).....	427
II. Recidiva.....	464
III. Pluralitatea intermediară	500
SUBIECTE EXAMEN DREPT PENAL PARTEA GENERALĂ – SESIUNEA 1 – 25.01.2020	519
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	523

Cuvânt-înainte la prima ediție

Redactată în stilul unui breviar juridic, lucrarea tratează în mod sintetic problemele cuprinse în programa universitară a cursului de Drept penal, Partea generală, aferent primului semestru al anului doi de facultate.

Lucrarea este sistematizată pentru expunerea a 14 cursuri, primele trei fiind consacrate aspectelor generale ale dogmaticii juridice penale (noțiunea de drept penal, știința dreptului penal, ilicitul penal și caracteristicile acestuia, normele juridice penale și raportul juridic penal, izvoarele dreptului penal și principiile generale ale acestuia) pentru ca, în continuare, să prezinte problemele privind aplicarea legii penale în spațiu și timp, instituția infracțiunii, a unității și pluralității de infracțiuni.

Expunerea sintetică a problemelor ușurează asimilarea de către studenți a cunoștințelor necesare studiului dreptului penal. Lucrarea are un pronunțat caracter aplicativ, practic, prin trimiterile actualizate la jurisprudența Curții Constituționale, a Înaltei Curți de Casație și Justiție, precum și la cea a Curții Europene a Drepturilor Omului, integrând, astfel, cunoștințele teoretice cu aplicarea lor în practică. Finalul lucrării cuprinde o enunțare sintetică a subiectelor de examen și o bibliografie minimală necesară aprofundării studiului dreptului penal.

Lucrarea se recomandă, astfel, ca un instrument indispensabil pentru pregătirea studenților și masteranzilor în vederea examenelor, dar, în egală măsură, și practicienilor dreptului pentru căutarea rapidă a problemelor de practică judiciară ivite în aplicarea dispozițiilor Codului penal, Partea generală.

Prof. univ. dr. Viorel Pașca

ASPECTE INTRODUCATIVE

1. Ce este dreptul penal?

Dreptul penal și știința dreptului penal

Drept penal – ramură a dreptului public intern care cuprinde totalitatea normelor juridice prin care se prevăd faptele care constituie infracțiuni, condițiile de angajare a răspunderii penale și sancțiunile care pot fi aplicate în cazul comiterii de infracțiuni.

- din această definiție decurg și principalele instituții de drept penal: infracțiunea, răspunderea penală și sancțiunile penale (v. *infra*)
- dreptul penal, deși esențialmente o ramură de drept represivă, nu trebuie înțeles că se limitează doar la normele de incriminare, chiar dacă acestea constituie nucleul său dur (v. *infra*)

Știința dreptului penal – un ansamblu sistematizat de cunoștințe despre dreptul penal exprimate în concepțiile, teoriile și ideile menite să explicitizeze fenomenul juridic penal, să stabilească sensul evoluției acestuia și direcțiile necesare pentru reglementarea relațiilor sociale, în vederea ocrotirii societății împotriva faptelor antisociale cu o pericolozitate ridicată.

2. Illicitul penal și caracteristicile sale

Licit – tot ceea ce preceptele juridice nu opresc și tot ceea ce este conform preceptelor juridice constituie sfera permisă a licitului.

Illicit – tot ceea ce regulile de conduită interzic și ceea ce este explicit (nu implicit) contrar preceptelor juridice constituie sfera ilicitului.

Illicit tolerat – fapte de pericol social redus, de regulă socialmente tolerate (unele devenite fenomene frecvente, uzuale, cotidiene sau de scară largă) și cu privire la care organele judiciare nu (mai) reacționează, dar care formal constituie o încălcare a preceptului normei juridice (există și în dreptul penal – d.e., descărcarea neautorizată de filme din online; la fel erau prostituția, cerșetoria, relațiile sexuale între persoane de același sex etc. în V.C.P.)

14 | Drept penal. Partea generală I

- ilicitul tolerat, de regulă, precedă și anticipează dezincriminarea (actul formal al legiuitorului de a interveni pentru a scoate din sfera infraționalității respectiva faptă)
- dezirabil este ca legiuitorul să intervină prompt în astfel de situații, pentru că existența unor norme penale de incriminare neaplicate (sau, și mai grav, aplicate fragmentat teritorial – d.e. doar de către unele organe judiciare) poate genera neajunsuri majore cu privire chiar la încrederea și conformarea voluntară cu privire la întreg sistemul normelor juridice penale

Illicitul penal – infracțiune (din latină *infractio-onis* = spargere, frângere)

→ Caracteristicile ilicitului penal:

- **forma cea mai gravă** a ilicitului juridic (tocmai de aceea, ilicitul penal trebuie să rămână o excepție, intervenția normei penale fiind subsumată **principiului subsidiarității** – legea penală intervine *ultima ratio*)
- este **expres și limitativ determinat** de legea penală
 - în materie penală, **legiuitorul are obligația** de a institui norme prin care să incrimineze faptele ilicite, iar normele să fie **clare și previzibile**
 - prin urmare, tot ceea ce nu se încadrează în preceptul normei de incriminare nu poate fi sancționat și nu constituie ilicit penal, norma **neputând fi interpretată decât restrictiv**, nu extensiv sau prin analogie în defavoarea făptuitorului (v. *infra*, principiul legalității)
 - este de **ordine publică, stabilit prin norme imperative** (nu se poate deroga prin voința părților de la normele de incriminare)
 - de aici derivă și principiul oficialității procesului penal (obligația exercitării acțiunii penale din oficiu, de către procuror atunci când există probele săvârșirii unei infracțiuni)
 - doar **excepțional**, angajarea răspunderii penale (nu însă și existența însăși a faptei ilicite) a infractorului este condiționată de manifestarea de voință a persoanei vătămate (fiind necesară depunerea unei plângeri prealabile, în condițiile art. 295 și urm. C.pr.pen.) – principiul disponibilității acțiunii penale

- atrage **aplicarea sancțiunilor penale**, cea mai severă formă de răspundere juridică, prin afectarea unor drepturi fundamentale ale persoanei, chiar pe termen lung (d.e., dreptul la libertate și siguranță, prin pedeapsa detențiunii pe viață sau a închisorii de până la 30 de ani; dreptul de proprietate, prin pedeapsa amenzii sau prin măsurile de siguranță ale confiscării și confiscării extinse; drepturile părintești, prin pedeapsa complementară prev. de art. 66 al. 1 lit. e C.pen. ș.a.m.d.)

3. Formele fenomenului infracțional

- Când se analizează fenomenul infracționalității (al ilicitului penal), trebuie făcută distincția între mai multe **concepte**:
- **Infracționalitate (criminalitate) reală** – totalitatea formelor sub care apare ilicitul penal la un moment dat (ansamblul **infracțiunilor comise** într-o societate într-o perioadă dată)
 - **Infracționalitatea (criminalitatea) descoperită (aparentă)** – totalitatea **infracțiunilor cercetate** de către organele judiciare, indiferent care este modalitatea de sesizare a acestora (din oficiu sau la plângerea persoanelor interesate ori ca urmare a denunțului făcut de alte persoane¹)
 - **Cifra neagră a criminalității** – diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă
 - rezultă din faptul că nu toate infracțiunile comise sunt și descoperite de către organele judiciare, din cauza caracterului ocult al acestora (d.e., infracțiuni de corupție în care ambele părți sunt mulțumite de urmările faptei și nu au interes să aducă la cunoștința organelor judiciare fapta comisă, cum este cazul mitei acordate unui medic, în cazul unei operații reușite)
 - **Criminalitatea legală (judecată)** – totalitatea infracțiunilor descoperite și judecate

¹ V. Pașca, *Drept penal, Partea generală*, Universul Juridic, București, 2015, p. 8.